



Oroitzapenezko ekintzak eta
biktimen aitortza sustatzen
laguntzeko udalei eskaintzen
zaien agiri informatiboa

Euskal kasuan izandako
**bizitzeko eskubidearen
aurkako urraketen
argazkiak, herriz herri**

Durango, 1960-2010

(Bigarren edizioa)

2016ko azaroa

EUSKO JAURLARITZA



GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Bakegintza eta Bizkidetzarako
Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

PRESIDENCIA
Secretaría General para la Paz
y la Convivencia
Dirección de Víctimas y Derechos Humanos

Oroitzapenezko ekintzak eta
biktimen aitortza sustatzen
laguntzeko udalei eskaintzen
zaien agiri informatiboa

Euskal kasuan izandako
bizitzeko eskubidearen
aurkako urraketen argazkiak,
herriz herri

Durango, 1960-2010

Bigarren edizioa

2016ko azaroa

Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

EUSKO JAURLARITZA



GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Bakegintza eta Bizikidetzarako
Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

PRESIDENCIA
Secretaría General para la Paz
y la Convivencia
Dirección de Víctimas y Derechos Humanos

Aurkibidea

Aurkezpena. 6

Bizitzeko eskubidearen **urraketak**.

ETAm eta ETAk bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak. 9

Erabilitako iturri eta zerrendak. 23

Aurkezpena

2015eko irailaren 4an, Eusko Jaurlaritzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak jendaurrean aurkeztu zituen “Euskal kasuan izandako bizitzeko eskubidearen aurkako urraketan argazkiak, herriz herri (1960-2010)” izeneko dokumentuak. Guztira, 130 liburuxka dira, beste horrenbeste udalerriri buruzkoak. Ekitaldia egin zen Gogora – Memoriaren, Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Institutuaren egoitzan, Iñigo Urkullu buru zela, eta, han, liburuxka hauek banatu zitzaizkien alkateei.

Erretratu bakoitzak 1960 eta 2010 bitartean herri bakoitzean gertatu diren indarkeriazko heriotzen inguruan dagoen informazioa ematen du; betiere euskal kasuarekin lotuta dauden edo egon daitezkeen heriotzei buruzkoa. Helburua da memoriari buruzko udal-politika sustatzeko informazioa ematea, eta biktimengana eta haien senitartekoengana hurbiltzea. Egia esan, berehalakoan nabaritu zen dokumentu horiek udalen esku utzi izanaren eragina. Izan ere, 2014arekin alderatuta, laukoiztu egin zen 2015eko azaroaren 10ean Memoriaren Eguna ospatu zuten udalen kopurua.

Lehen edizio haren aurkezpenean argi adierazi zenez, bildutako kasuetatik gehienetan, dagoen informazioa bat dator eta nahikoa da. Dena den, kasu batzuei buruz, batez ere hirurogeiko hamarkadan, hirurogeita hamarreko hamarkadan eta laurogeiko hamarkada oso hasita zegoen arte izandakoetan, ez dago nahikoa informaziorik edo bertsio kontraesankorrek eta datu nahasgarriak agertzen dira; horrenbestez, oraindik ezin da azken ondorioa atera. Alde horretatik, beraz, azpimarratu zen lan hori ezin zela behin betiko amaitutzat eman, eta zabalik zegoela osatuz joateko.

Aurkezpena egin zenetik, ekarpen eta kontsulta ugari egin dituzte eraginpekoek, udalek zein herritarrek. Eta ohar horiei esker, asko hobetu da hasierako dokumentua. Hala, hartutako konpromisoa garaiz bete ahal izan da, eta prest da bigarren edizioa: 2016ko azarotik, udalen esku da, eta herritarrek ere eskura dezakete Gogoraren eta Bakegintza eta Bizikidetzako Idazkaritza Nagusiaren weguneetan.

Data horretatik aurrera eta bi webgune horietan, beste informazio-gune bat ireki da, “Aitortutako biktimak” izenburupean: informazio zehatza ematen du lege-arau baten babesean errekonozitu diren biktimei buruz. Terrorismoaren biktimei dagokienez, 1960tik aitortutako kasuak biltzen ditu, biktimei erreparazioa egiteko onartu diren legeak oinarritzat hartuta: 29/2011 Legea, 32/1999 Legea (Estatuko araudia) eta 4/2008 Legea (araudi autonomikoa). Funtzionario publikoek bizitzeko eskubidea urratu dieten biktimei dagokienez, 107/2012 Dekretuak aitortutako kasuak jaso dira, 1960tik 1978ra bitartekoak.

Aitortutako biktima horiez gain, badira aitortzeke dauden biktimak ere. Horietako asko datozen urteotan uztailaren 28ko 12/2016 Legea garatu zain daude: Eusko Legebiltzarrean onartu berri da, Euskal Autonomia Erkidegoan giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateko. Beste kasu batzuk, berriz, ez daude argi ikerketarik egin ez zelako, bertsio kontrajarriak daudelako, urraketak nork edo zergatik egin zituen argi ez dagoelako edo ebazpen judizialaren zain daudelako.

Puntu honetan, beraz, bi datu-baseak elkarren osagarri dira. “Aitortutako biktimak” izeneko gunean, lege baten babesean aitortpena jaso duten biktimei buruzko informazioa biltzen da. *Udal-erretratuak* ez dira biktimei errekonozimendu ofiziala emateko agiri ofizialak, informazioa ematekoak baino. Zerrenda horretan, aitortutako biktimei buruzko informazioa ematen da, batetik, eta prozedura judizial bidez edo lege batek babestutako administrazio-egintza baten bidez aitortpena jaso zain dauden biktimena ere bai, bestetik.

60/147 Ebazpena da nazioarteko zuzenbideak biktimei zuzendutako politikak egiteko duen bitartekorik garrantzitsuen; Nazio Batuen Batzar Nagusiek onartu zuten, 2005ean. Ebazpen horren 9. artikuluan berariaz jasota dago pertsona bat biktimatza hartuko dela, alde batera utzita kasua judizialki erabat argitu den ala ez. Horrela izan ez balitz, terrorismoaren edo bestelako indarkerien biktimak ezin izango lirateke biktimatza hartu, baldin eta kasu horiek epaitu edo argitu gabe baleude, eta, ildo horretatik, ezin izango litzazieke erreparaziorik egin errekonozimendu-lege batek babestutako administrazio-egintza baten bidez.

Ez dira sartu *Udal Erretratu* hauetan nazioarteko zuzenbidearen estandar horien arabera bizitzeko eskubidearen urraketatza hartu ezin daitezkeen kasuak, gertatutako unean zegoen indarkeria testuinguruarekin lotura zuzena izanik ere. Hor sartzen dira suizidioak, istripuak, indarkeriazko ekintza batean gertatutako heriotzak, polizia-kidegoen artean egindako ustekabeko tiroak...

Oinarri horien gainean, *Udal Erretratuak* egiteko, biktimei buruz argitaratuta dauden zerrenda guztiak aztertu dira: Barne Ministerioak, Nafarroako Gobernuak, Eusko Jaurlaritzak, biktimen elkarteek, komunikabideek zein egile partikularrek egindakoak. Udalerrri bakoitzeko liburuxkan sartu dira hala bere lur-eremuan izan diren biktimak, nola, ekintza bera beste nonbait gertatuta ere, herri horretakoak diren edo bertan bizi diren biktimak.

Bi ataletan egituratu da edukia: lehenengoan, bizitzeko eskubidearen urraketa nahikoa frogatutza dagoen kasuak jasotzen dira, egileen eta hurrenkera kronologikoaren arabera antolatuta. Bigarrean, berriz, nahikoa argitu ez direla-eta kalifikazio hori behin betiko baietsitza ezin eduki dezaketen kasuak biltzen dira.

EAEko udalek adierazitako behar batetik sortu zen lan hau; izan ere, memoria-ekitaldiak sustatzeko orduan, ez zuten nahikoa informazio udalerrian izandako biktimei buruz. Dokumentu honek tresna erabilgarria izan nahi du udal-arduradunek memoriari buruzko proiektuak egiteko orduan herriko informazio guztia eskura izan dezaten.

Azken batean, iraganean nozitutako terrorismoaren eta indarkeriaren aurrean memoria kritikoa bultzatzeko betebeharrak instituzionalari erantzutea da kontua. Biktimen oroimena bizirik iraunarazteko memoria, eta orainaldian eta etorkizunean giza eskubideekiko behin betiko konpromisoa helarazten duena, bereziki, bizitzeko eskubidearen eta pertsonen duintasunaren errespetuarekiko konpromisoa.

Garrantzitsua da argi izatea memoriaren politika publiko baten helburua ez dela *omenaldiak* egitea. Bi helburu nagusi ditu, eta zentzu sozial eta politiko sakonagoa dute helburu horiek: biktimei dagokionez, gertatutakoa gogoraraztea, jasan zuten bidegabekeria aitortzea, eta haienganako elkartasuna adieraztea beste behin ere, eta, gizarteari dagokionez, berriz, gogoeta kritikoa sustatzea iraganean gertatutakotik berriz ere gertatu behar ez duenaz hausnartzeko, edo, aitzitik, gertatutako horretatik azpimarratu behar denaz hausnartzeko.

Liburuxka hauetako bakoitza berriz ere gertatu behar ez duenaren eta ahaztu behar ez denaren erretratu da. Dokumentuaren izenburuan *erretratua* hitza jasotzen da, erretratuak gizakiaren irudia erakusten duelako; aurpegia, begiak eta espresioa dituelako. Erretratuak pertsona jakin bat irudikatzen du; izen, abizen, familia, lagun, istorio, amets eta proiektuak dituen pertsona jakin bat. Biktimen sufrimendu bidegabekia hezur-mamitzen duten aurpegiaren erretratua duzu dokumentu hau.

Bizitzeko
eskubidearen
urraketak

ETAm eta **ETAk** bizitzeko
eskubidearen aurka egindako
urraketak

1

Epifanio Benito Vidal Vázquez

Data: 1978/10/25.

Adina: 27 urte.

Non jaioa: Villardondiego (Zamora).

Bizilekua: Durango (Bizkaia).

Seme-alabak: Seme bat.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Txapista, Durangoko Avenida garajean. Unión General de Trabajadores (UGT) sindikatuko afiliatua.

Egiletza: ETAm.

Lekua: Durangoko Avenida garajetik irteten zebilela.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua, hiru tiroz buruan.

Datu gehiago: Isilpeko manifestazioa Durangoko kaleetatik, hileta-elizkizunen ondoren, ikurrinarekin eta honako lema hau idatzita zeraman pankarta batekin: "Erailketa gehiagorik ez".

2

Pedro Ruiz Rodríguez

Data: 1979/04/28.

Adina: 30 urte.

Non jaioa: Villardompardo (Jaén).

Bizilekua: Durango (Bizkaia).

Seme-alabak: Ezkondu berri.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Durangoko Udaltzaingoa. Hamar urte zeramatzan udalerriko udalean zenbait lanetan.

Egiletza: ETAm.

Lekua: Durangoko Magdalenako gurutzean trafikoa zuzentzen ari zela.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua. Metrailaketa.

Datu gehiago: Antza denez, Albacetera lekualdatzeko eskatu zuen; izan ere, mehatxatuta zegoen eta atentatuaren egun batzuk aurrerago jipoia eman zioten.

3

Luis Uriarte Alzaa

Atentatuaren data: 1979/09/29.

Heriotzaren eguna: 1979/10/05.

Adina: 56 urte.

Non jaioa: Durango (Bizkaia).

Bizilekua: Ibarra auzoa, Bedia (Bizkaia).

Seme-alabak: Hiru seme-alaba.

Lanbidea, kargua, beste batzuk: Ugarte garajearen egiten zuen lan. Bizkaiko foru-diputatua izan zen eta Bediako alkatea, 18 urtez. Alianza Popularren sortzailea izan zen, Bizkaian.

Egiletza: ETAm.

Heriotza-lekua: Bilboko ospitale zibileko ZIUn, irailaren 29an, egunkaria irakurtzen ari zela lan egiten zuen garajearen aurrean Lemoan zauritua izan ondoren.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua.

Datu gehiago: Bere alabetako batek, Ana Uriarte Garayk, Foro contra la Impunidad-en parte hartzen du, 2011ko ekainean eratua, "Adiskidetze akritikoaren alde egoera gairatzeko tentazioa"ren aurka borrokatzeko".

4

Dámaso Sánchez Soto

Data: 1980/03/24.

Adina: 50 urte.

Non jaioa: León.

Bizilekua: Durango (Bizkaia).

Seme-alabak: Hiru seme.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Bitxi-saltzailea. Durangoko Dasán erloju-dendako jabea.

Egiletza: ETAm.

Lekua: Saltokia ixten zebilenean, Durangoko Santa Maria kalean, bere emaztea eta alaba aurrean zirela.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua. Txanodun bi Lemoan (Bizkaia) lapurtutako auto batetik jaitsi eta metrailatu egin zuten.

5

José Mari Urquizu Goyogana

Data: 1980/09/13.

Adina: 55 urte.

Non jaioa: Durango (Bizkaia).

Seme-alabak: Bost seme.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Teniente koronel farmazialaria. Asteburuetan Durangon zeukan familiaren botikara joaten zen, eta bertan egiten zituen analisiak, laborategi batean.

Destinoa: Burgos.

Egiletza: ETAm.

Lekua: Durangoko botikaren barruan

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua, tiro baten garondoan.

Datu gehiago: Durangaldeko botikek ateak itxi zituzten, atentatuaren aurkako protesta gisa eta doluaren adierazle gisa.

6

Sergio Canal Canal

Data: 1980/10/03.

Adina: 56 urte.

Non jaioa: Bentrances (Ourense).

Seme-alabak: Ez zeukan seme-alabarik.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Poliziaren Kidego Nagusiko komisarioordea.

Destinoa: Bilbo. Astean behin Durangoko NANaren bulegoa artatzen zuen.

Egiletza: ETAm.

Lekua: Bilboko ospitale zibilean, zauriengatik artatzen ari zirela.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua. Bereizgarri gabeko ibilgailu baten metrailaketa; bertan, hiru polizia zihoazen, Durangoko San Agustin zubian, kaleko bi aldeetatik.

Datu gehiago: Atentatua, beste bi polizia ere hil ziren, José Antonio Merenciano Ruiz eta Jesús Hernando Ortega.

7

José Antonio Merenciano Ruiz

Data: 1980/10/03.

Adina: 25 urte.

Non jaioa: Valentzia.

Seme-alabak: Seme-alabarik gabe.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Polizia-inspektorea.

Destinoa: Bilbo. Astean behin Durangoko NANaren bulegoa artatzen zuen.

Egiletza: ETAm.

Lekua: Durangoko San Agustin zubian.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua. Bereizgarriak gabeko ibilgailu baten metrailaketa; bertan, hiru polizia zihoazen, Durangoko San Agustin zubian, kaleko bi aldeetatik.

Datu gehiago: Atentatua, beste bi polizia ere hil ziren, Sergio Canal Canal eta Jesús Hernando Ortega.

8

Jesús Hernando Ortega

Data: 1980/10/03.

Adina: 44 urte.

Non jaioa: Burgos.

Seme-alabak: Seme bat.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Polizia Nazionaleko kidea. Metrailatu zuten autoa gidatzen ari zen.

Destinoa: Poliziaren Gidarien batailoia.

Egiletza: ETAm.

Lekua: Durangoko San Agustin zubian.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua. Bereizgarri gabeko ibilgailu baten metrailaketa; bertan, hiru polizia zihoazen, Durangoko San Agustin zubian, kaleko bi aldeetatik.

Datu gehiago: Atentatuan, beste bi polizia ere hil ziren, José Antonio Merenciano Ruiz eta Sergio Canal Canal.

9

Juan Manuel Martínez Castaños

Data: 1981/06/24.

Adina: 26 urte.

Non jaioa: Durango (Bizkaia).

Seme-alabak: Bi seme-alaba.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Merkataritza-agentea. Euskara ikasteko liburu, kasete eta materialen etxez etxeko saltzailea. Ekonomia Zientziak ikasi zituen Bilbon.

Egilea: ETAk ez zuen bere gain hartu, eta BVEk bai, baina besterik erakusten dute frogek eta egileetako baten kontra egindako epaiketak.

Heriotza-lekua: Tolosako Beti Alai tabernatik irten eta autora zihoala, beste bi saltzailerekin batera.

Prozedura: Su-armaz egindako atentatua.

Datu gehigarriak: Pedro Conrado naiarekin eta Ugaoko lagun batekin, Iñaki Ibargutxi Erostarberekin, aritzen zen lanean. Haiek ere hil zituzten. Hasieran BVEk hartu zuen bere gain, baina berehala zabaldu zen ETAm-en hutsegitea izan ote zen. ETAk beti ukatu zuen. *Eginen* "Euskadi 1977-1982" k dioenez, handik bi egunetara "nahasmena dago Tolosako atentatuaren aurreko erreakzioetan. Durangoko hiletan izan ziren Eusko Jaurlaritzako eta HBren Mahai Nazionaleko kideak" (113. or.). 1986an Tolosako udaltzain bat kondenatu zuten ustezko egileei aterpea emateagatik, baina ez da beste epaiketarik ezagutzen. Espainiako Barne Ministerioak biktima bezala errekonozitu zuen.

10

Pedro Conrado Martínez Castaños

Gertaeren data: 1981/06/24.

Heriotza-data: 1982/03/28.

Adina: 29 urte.

Non jaioa: Durango (Bizkaia).

Bizilekua: Basurto, Bilbo (Bizkaia).

Seme-alabak: Seme bat.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Merkataritza-agentea. Euskara ikasteko liburu, kasete eta materialen etxez etxeko saltzailea. Euskadiko Partidu Komunistako (PCE-EPK) kidea zen.

Egilea: ETAk ez zuen bere gain hartu, eta BVEk bai, baina besterik erakusten dute frogak eta egileetako baten kontra egindako epaiketak.

Heriotza-lekua: Ospitalea, bederatzi hilabetez heriotzaren kontra borrokan arituta, anaiarekin eta lagun batekin batera Tolosan zauritua izan ondoren.

Prozedura: Su-armaz egindako atentatua.

Datu gehigarriak: Juan Manuel naia eta Ugaoko lagun bat, Iñaki Ibargutxi Erostarbe, ere hil zituzten. Hasieran BVEk hartu zuen bere gain, baina berehala zabaldu zen ETAm-en hutsegitea izan ote zen. ETAk beti ukatu zuen. *Eginen* "Euskadi 1977-1982" k dioenez, handik bi egunetara "nahasmena dago Tolosako atentatuaren aurreko erreakzioetan. Durangoko hiletan izan ziren Eusko Jaurlaritzako eta HBren Mahai Nazionaleko kideak" (113. or.). 1986an Tolosako udaltzain bat kondenatu zuten ustezko egileei aterpea emateagatik, baina ez da beste epaiketarik ezagutzen. Espainiako Barne Ministerioak biktima bezala errekonozitu zuen.

11

Pedro Ballesteros Rodríguez

Data: 1988/03/19.

Adina: 24 urte.

Non jaioa: Madril.

Seme-alabak: Alaba bat.

Lanbidea, kargua, beste batzuk: Guardia zibila

Destinoa: Durangoko kuartel-etxea (Bizkaia).

Egiletza: ETA.

Lekua: Durangoko Gurrutxaga plazan.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua, biktima eta bere emaztea, María del Carmen López, ibilgailu partikularrean zeudela.

Datu gehiago: María del Carmen Lópezen ebakuntza kirurgikoa egin behar izan zioten Galdakoko Ospitalean, autoaren barruan zegoenean beso batean bere senarraren aurka zuzendutako baletako batek eragindako zauriengatik.

12

Jesús María Pedrosa Urquiza

Data: 2000/06/04.

Adina: 57 urte.

Non jaioa: Ordizia.

Bizilekua: Durango (Bizkaia). Bere emaztea, María del Carmen López, oso txikitatik bizi da bertan.

Seme-alabak: Bi alaba.

Lanbidea, kargua, beste batzuk: PPko zinegotzia Durangoko Udalean, 1987tik. Aurretik APn militatu zuen. ELA sindikatuko afiliatua, bere emaztea bezala. Durangaldeko metalaren sektoreko enpresa batean lan egin zuen.

Egiletza: ETA.

Lekua: EAJren Batzokian mokadutxoa hartzetik irten zenean, Durangoko Frai Juan Zumarraga kalean.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua, tiro batez buruan.

Datu gehiago: Biktimak bizkartzaina eramateari uko egin zion.

13

Santiago Oleaga Elejabarrieta

Data: 2001/05/24

Adina: 54 urte.

Non jaioa: Durango (Bizkaia).

Bizilekua: Donostia-San Sebastian (Gipuzkoa).

Seme-alabak: Semea eta alaba.

Lanbidea, kargua, beste batzuk: *El Diario Vasco* egunkariko finantza-zuzendaria; bertan lan egiten zuen, 1979tik. Ekonomia eta Enpresa Zientzietan lizentziatua.

Egiletza: ETA.

Lekua: Zazpi tiro eman zizkieten Matia mediku-zentroko aparkalekuan, Donostian.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua, gertutik.

Datu gehiago: Komandoko kideek Santiago Oleaga erailtzeko erabili zuten autoa Aiete auzoan aparkatu zuten, lehergailuz beteta, eta utzi eta minutu gutxira egin zuten eztanda.

Erabilitako iturri eta zerrendak

- ABC: *ABC Especiales, Todas las víctimas del terror*, www.abc.es/especiales/eta/victimas
- Alonso, Rogelio, Florencio Domínguez y Marcos García Rey, *Vidas rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA*, Espasa, Madril, 2010.
- Arartekoa: *Euskadin terrorismoaren biktimei erakundeek emandako arreta*, Eusko Legebiltzarrari egindako txosten berezia, 2009ko ekaina.
- Argituz (Giza Eskubideen Aldeko Elkarte), www.argituz.org
- Arovite, Valentin de Foronda Gizarte Historiarako Institutua (UPV-EHU). www.arovite.com/bases-de-datos/
- AVT (Terrorismoaren Biktimen Elkarte). www.avt.org
- Barne Ministerioa. www.interior.gob.es/
- Calleja, Jose Maria; Sanchez-Cuenca, Ignacio: *La derrota de ETA. De la primera a la última víctima*, Adhara, Madril, 2006.
- Covite (Euskal Herriko Terrorismoaren Biktimen Elkarte). www.covite.org
- Egin: *Anuarios 1977-1982 eta Anuarios 1982-1997*.
- El Correo. <http://especiales.elcorreo.com/2006/eta/index.html>
- El País: *Las Víctimas*. www.elpais.com/especial/eta/victimas.html
- Euskal Memoria Fundazioa: *Datu-basea*. www.euskalmemoria.com
- Eusko Jaurlaritza. www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/r48-subpaz/es/
- Fernando Buesa Blanco Fundazioa (dokumenta- zio- eta ikerketa-zentroa). www.fundacionfernandobuesa.com
- Fonseca, Carlos (koord.). 1960. eta 2014. *urteen artean hildakoak eragindako erakunde terroristen atentatuen auzibideari buruzko txostena. Euskal kasua*. Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiaren enkarguz egina. Eusko Jaurlaritza. 2014ko abendua.
- Giza Eskubideen Zuzendaritza: *Motibazio politikoko indarkeria-egoeran gertatutako giza eskubideen urraketen eta sufrimendu bidegabeen biktimei buruzko txostena*, Gasteiz, Eusko Jaurlaritza, 2008. www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/r48-subpaz/es
- Juan March Fundazioa. Espainiako trantsizioari buruzko Linz artxiboa. CEACS. www.march.es/ceacs/biblioteca/proyectos/Linz/

- Lazkaoko Beneditarren Fundazioaren Dokumentaziounea. www.lbfundazioa.org
- Libertad Digital: *In Memoriam: No olvidar lo inolvidable*. www.blogs.libertaddigital.com/in-memoriam/
- Marrodan, Javier; Araluce, Gonzalo; Garcia de Leaniz, Rocio; Jimenez, Maria: *Relatos de plomo. Historia del terrorismo en Navarra 1960-86*, Iruñea, Nafarroako Gobernua, 2013.
- Nuñez, Luis (koord.): *Euskal Herria y la Libertad* (8 lib.), Tafalla, Txalaparta, 1993.
- Pulgar Gutierrez, Belen: *Víctimas del Terrorismo: 1968-2004*, Madril, Dykinson, 2004.
- Terrorismoaren Biktimen Fundazioa. www.fundacionvt.org
- Terrorismoaren Biktimen Fundazioa: *Asesinatos de ETA en Álava*. www.alava.net
- Terrorismoaren Biktimei Laguntzeko Zuzendaritza: *Kontrolatu gabeko taldeen, eskuin muturreko taldeen eta GALen terrorismoak eragindako biktimei buruzko txostena*, Gasteiz, Eusko Jaurlaritza, 2008. www.interior.ejgv.euskadi.net/r42440/es/contenidos/informacion/informacion_documentos_interes/es_document/adjuntos/informe%20final.pdf
- Vasco Press Agentzia: "Crónica de documentación y actualidad", 1.176. alea, 2004ko abuztua.
- Zenbait egunkari: *ABC, Berria, Deia, Diario de Noticias, Egin, El Correo, El Diario Vasco, El Mundo, El País, Euskaldunon Egunkaria, Gara, Hitza, La Razón, La Vanguardia, Noticias de Álava, Noticias de Gipuzkoa*.